

I

Aan een brede Moskouse straat, op nog geen tweehonderd meter afstand van het Leningrad Station, op de bovenste verdieping van een barok en afzichtelijk hotel dat door Stalin was gebouwd in de stijl die onder Moskovieten bekend is als Empire Tijdens de Pest, naderde de allereerste door de British Council georganiseerde audiobeurs ter lering van de Engelse taal en verspreiding van de Britse cultuur knarsend haar einde. Het was halfzes en het zomerweer was grillig. Nadat het de hele dag had gegoten, brandde een vals zonlicht neer op de plassen en deed het stoom opstijgen van de trottoirs. Van de voorbijgangers droegen de jongeren spijkerbroeken en gym schoenen, maar waren de ouderen nog steeds ingepakt in warme jassen.

De zaal die de Council had afgehuurd was niet duur, maar ook beslist niet geschikt voor deze gebeurtenis. Ik heb hem gezien. – Toen ik niet lang geleden voor een geheel ander doel in Moskou was, liep ik op mijn tenen de monumentale lege trap op en stond, met mijn diplomatieke paspoort in mijn zak, in het eeuwige duister waarin oude balzalen in hun slaap gehuld gaan. – Met zijn ronde bruine zuilen en vergulde spiegels was hij beter geschikt voor de laatste uren van een zinkende lijnboot dan voor het lanceren van een groots initiatief. Op het plafond schudden grauwend Russen met proletarische petten op hun vuisten naar Lenin. Hun krachtadigheid contrasteerde weinig functioneel met de afgebladderde groene rekken met geluidscassettes langs de muren, waarin *Winnie de Poeh* en *Computer-Engels voor Gevorderden in Drie Uur* een belangrijke plaats innamen. De uit jute opgetrokken geluidscabines, die ter plekke waren bemachtigd en een groot aantal van de toegezegde eigenschappen ontbeerden, ademden de droefgeestigheid van ligstoelen op een regenachtig strand. De stands van de exposanten, opeengepakt in de schaduw van een overhangend balkon, leken even godslasterlijk als bookmakerkantoortjes in een bedehuis.

Niettemin had er een soort beurs plaatsgevonden. Er waren mensen gekomen, zoals Moskouse mensen doen, vooropgesteld dat zij de juiste papieren en status bezitten om de streng kijkende jongens in leren jasjes bij de deur tevreden te stellen. Uit beleefdheid. Uit nieuwsgierigheid. Om met westerlingen te praten. Omdat de beurs er nu eenmaal is. En nu kwam, op de vijfde en laatste avond, de grote afscheidscocktailparty voor exposanten en genodigden langzaam op gang. Een handjevol van de kleine *nomenclatura* van de Russische culturele bureaucratie verzamelde zich onder de kroonluchter, de dames met hun suikerspinksels en bloemetjesjurken die waren ontworpen voor rankere figuurtjes, de heren, gestroomlijnder lijkend door hun glimmende, in Frankrijk vervaardigde pakken die erop duiden dat zij toegang hadden tot de speciale kledingwinkels. Alleen hun Britse gastheren, in melancholieke grijstinten, namen de monotonie van socialistische soberheid in acht. Het geroezemoes zwol aan, een brigade gouvernantes met schortjes voor ging met de omkrullende saramisandwiches en warme witte wijn rond. Een hoge Engelse diplomaat die niet helemaal de ambassadeur was, schudde de voornamere handen en zei dat het hem een genoegen was.

De enige onder hen die zich onttrok aan de festiviteiten was Niki Landau. Hij stond gebogen over de tafel in zijn lege stand, telde zijn laatste orders op en controleerde bonnetjes voor zijn onkostenvergoeding, want het was een stelregel van Landau om nooit te gaan stappen voor hij klaar was met zijn dagtaak. En in zijn ooghoek – een verontrustende blauwe vlek, meer was zij niet – stond die Russische vrouw die hij doelbewust negeerde. *Moelijkheden*, dacht hij, terwijl hij doorwerkte. *Uit de buurt blijven*.

De feestelijke sfeer was niet tot Landau doorgedrongen, hoewel hij van nature toch iemand was die van feestjes hield. Allereerst had hij, sinds zijn vader was gedwongen naar Polen terug te keren, een levenslange afkeer van de Britse ambtenarij. Van de Engelsen zelf, vertelde hij me later, wilde hij geen kwaad woord horen.

Bij adoptie was hij een van hen en hij bezat de heilige eerbied van de bekeerling. Maar ten aanzien van de strooplikkers van Buitenlandse Zaken lag dat geheel anders. En hoe pompeuzer zij waren, en hoe meer zij draaiden en meesmuilden en hem met opgetrokken wenkbrauwen aankeken, des te meer hij hen haatte en aan zijn vader dacht. Bovendien was hij, als het aan hem had gelegen, al nooit naar de audiobeurs

toe gegaan. Dan had hij lekker warm in bed gelegen met een aardig nieuw vriendinnetje van hem, dat Lydia heette, in een aardig hotelletje in Brighton dat hij vaker had gebruikt om vriendinnetjes mee naar toe te nemen.

‘We kunnen ons kruit beter drooghouden tot op de Moskouse boekenbeurs in september,’ had Landau zijn cliënten in hun hoofdkwartier aan de westelijke ringweg geadviseerd. ‘Weet je, Bernard, die Ivans, die lezen graag een boek, maar de audiomarkt maakt ze bang en ze zijn er niet op ingesteld. Speel je troeven op de boekenbeurs uit en we verdienen een smak geld. Speel ze op de audiobeurs uit en we gaan de boot in.’

Maar Landaus cliënten waren jong en rijk en geloofden niet in de dood. ‘Niki, jochie,’ zei Bernard, terwijl hij om hem heen liep, achter hem ging staan en een hand op zijn schouder legde, hetgeen Landau niet prettig vond, ‘in de wereld van vandaag moeten wij de aandacht op ons land vestigen. Wij zijn patriotten, begrijp je, Niki? Net als jij. Daarom opereren we in het buitenland. Met die glasnost van tegenwoordig is de Sovjet-Unie de Mount Everest van de platenindustrie. En jij brengt ons naar de top, Niki. Want als je dat niet doet, dan vinden we iemand anders die dat wel doet. Iemand die jonger is, wat jij, Niki? Iemand met voortvarendheid en stijl.’

De voortvarendheid had Landau nog wel. Maar de stijl, zoals hij je zelf als eerste zou vertellen, de stijl kon je wel vergeten. Hij was een vreemde snoeshaan en dat beviel hem best. Een brutale, pedante Poolse snoeshaan en daar was hij trots op. Hij was Ouwe Nik, de brutale branieschopper onder de op het Oosten gerichte parlevinkers, die, zo schepte hij graag op, in staat was vieze plaatjes te verkopen aan een Georgisch klooster of een haargroeimiddel aan een Roemeense biljartbal. Hij was Landau de ondermaatse slaapkameratleet, die hoge hakken droeg om zijn Slavische lijf de Engelse lengtemaat te geven die hij bewonderde, en opzichtige jasjes die ‘hier ben ik’ uitschreeuwden. Als Ouwe Nik zijn stand opzette, verzekerden zijn reizende collega’s onze onopvallend opererende onderzoekers, kon je de bel van zijn Poolse venterskar horen rinkelen. En de kleine Landau lachte om het grapje en speelde hun spelletje mee. ‘Jongens, ik ben de Pool tot wie niemand zich aangetrokken voelt,’ beweerde hij trots, terwijl hij nog een rondje bestelde. Dat was zijn manier om te zorgen dat ze met hem lachten. In plaats van om hem lachten. En daarna zou hij hoogstwaar-

schijnlijk, om zijn uitspraak te benadrukken, een kammetje uit zijn borstzak plukken en op zijn hurken gaan zitten. En met behulp van een foto aan de muur, of welk glimmend oppervlak dan ook, zou hij zijn al te zwarte haar strak naar achteren kammen in voorbereiding van zijn volgende verovering, waarbij hij beide kleine handen gebruikte om het tot mannelijkheid te bewegen. ‘Wie is dat lekkere wijfie dat ik daar in de hoek zie zitten?’ vroeg hij dan met zijn goddeloze mengsel van getto-Pools en East End-Bargoens. ‘Hallo, liefde! Waarom zitten wij vanavond helemaal alleen te lijden?’ En één op de vijf maal boekte hij succes, wat in Landaus ogen een aanvaardbare score was, aangenomen dat je het bleef vragen.

Maar deze avond dacht Landau niet aan scoren of zelfs maar aan vragen. Hij dacht eraan dat hij zich voor de zoveelste keer een week lang in het zweet had gewerkt voor een habbekrats – of zoals hij zich plastischer tegen mij uitdrukte, voor een hoerenzontje. En dat elke beurs de laatste tijd, of het nu een boekenbeurs was of een audiobeurs of wat voor beurs dan ook, iets meer van hem vergde dan hij zichzelf zou willen toegeven, net als elke vrouw dat deed. En hem er net iets te weinig voor teruggaf. En dat hij met ongeduld uitkeek naar het vliegtuig dat hem morgen terug zou vliegen naar Londen. En dat als die Russische griet in het blauw niet ophield met op slinkse wijze zijn aandacht te trekken terwijl hij probeerde zijn boeken te sluiten en zijn feestglimlach op te zetten en zich bij de uitbundige menigte te voegen, hij zeer waarschijnlijk iets in haar eigen taal tegen haar zou zeggen wat zij beiden nog eens zouden betreuren. Dat ze Russisch was stond als een paal boven water. Alleen een Russische vrouw kon een plastic je-weet-maar-nooit-tas aan haar arm hebben bengelen, paraat voor het koopje dat de triomf vormt van het dagelijks leven, zelfs al waren de meeste tassen van touw. Alleen een Russische vrouw kon nieuwsgierig genoeg zijn om zo dicht bij een man te gaan staan dat ze zijn optellingen kon controleren. En alleen een Russische vrouw kon voor ze hem stoorde een dergelijke kritische zucht laten horen die Landau, als een man zo zuchtte, deed denken aan zijn vader die zijn schoenveters vastmaakte en, als een vrouw zo zuchtte, Harry, aan het bed.

‘Neemt u mij niet kwalijk, meneer. Bent u de meneer van Abercrombie & Blair?’ vroeg ze.

‘Is er niet, beste meid,’ zei Landau zonder zijn hoofd op te heffen. Zij had hem in het Engels aangesproken en dus had hij haar in het

Engels geantwoord, zo speelde hij het altijd.

‘Meneer Barley?’

‘Niet Barley, beste meid. Landau.’

‘Maar dit is de stand van meneer Barley.’

‘Dit is niet Barleys stand. Dit is mijn stand. Abercrombie & Blair zit hiernaast.’

Nog steeds zonder op te kijken wees Landau met de achterkant van zijn potlood naar links, naar de lege stand aan de andere kant van de scheidingswand, waar op een bord in groen en goud de naam stond van het oude uitgevershuis Abercrombie & Blair, Norfolk Street, Strand.

‘Maar die stand is leeg. Daar is niemand,’ protesteerde de vrouw. ‘Die was gisteren ook al leeg.’

‘Juist. Klopt als een bus,’ antwoordde Landau op een toon die voor iedereen afdoende was. Toen boog hij zich ostentatief dieper over zijn orderboek en wachtte tot de blauwe vlek zich zou verwijderen. Hetgeen grof van hem was, dat wist hij, en haar hardnekkige aanwezigheid maakte dat hij zich nog grover voelde.

‘Maar waar is Scott Blair? Waar is de man die ze Barley noemen? Ik moet hem spreken. Het is heel dringend.’

Inmiddels haatte Landau de vrouw met onredelijke woestheid.

‘Meneer Scott Blair,’ begon hij terwijl hij zijn hoofd met een ruk ophief en haar recht in haar ogen keek, ‘bij zijn intimi beter bekend als Barley, is *o.a.*, mevrouw. Dat betekent onwettig afwezig. Zijn firma heeft een stand gereserveerd – ja. En meneer Scott Blair is voorzitter, president, gouverneur-generaal en voor zover ik weet voor het leven benoemde dictator van die firma. Hij heeft echter zijn stand niet in bezit genomen...’ maar op dat moment zag hij hoe ze hem aankeek en hij begon terrein te verliezen. ‘Luister, beste meid, ik probeer hier toevallig mijn brood te verdienen, begrijp je? Dat doe ik niet voor meneer Barley Scott Blair, hoeveel ik ook van hem mag houden.’

Toen zweeg hij, daar een ridderlijke bezorgdheid de plaats innam van zijn kortstondige woede. De vrouw beefde. Niet alleen haar handen die de bruine je-weet-maar-nooit-tas vasthielden, maar ook bij haar nek, want haar preutse blauwe jurk was afgezet met een boordje van oude kant en Landau kon zien dat het trilde tegen haar huid en dat haar huid zelfs witter was dan de kant. Toch waren haar mond en kaak strak van vastberadenheid en haar gezichtsuitdrukking dwong hem tot gehoorzaamheid.

‘Alstublieft meneer, u moet zo vriendelijk zijn me te helpen,’ zei ze alsof hij geen enkele keus had.

Nu ging Landau er prat op dat hij vrouwen begreep. Het was weer een van zijn ergerlijke pocherijen, maar hij zei het niet zonder enige reden. ‘Vrouwen zijn mijn hobby, mijn levenslange studieobject en mijn allesverterende passie, Harry,’ vertrouwde hij me toe, en de overtuiging waarmee hij dat zei was even plechtig als een vrijmetselaarseed. Hij kon je niet meer zeggen hoeveel hij er had gehad, maar het deed hem genoeg te kunnen mededelen dat het aantal in de honderden liep en dat er geen enkele bij was die redenen had om die ervaring te betreuren. ‘Ik speel eerlijk spel en ik kies met verstand, Harry,’ verzekerde hij me, terwijl hij met zijn wijsvinger tegen de zijkant van zijn neus tikte. ‘Geen doorgesneden polsen, geen kapotte huwelijken, geen scheldpartijen achteraf.’ In hoeverre dit waar was zou niemand, ikzelf inclusief, ooit weten, maar het staat vast dat de instincten die hem bij zijn hofmakerij ten dienste stonden te hulp schoten toen hij zich een oordeel over de vrouw vormde.

Ze was serieus. Ze was intelligent. Ze was vastbesloten. Ze was bang, zelfs al sprankelde er humor in haar donkere ogen. En ze had die zeldzame kwaliteit die Landau op zijn bloemrijke manier graag de Stijl Die Alleen De Natuur Kan Verlenen noemde. Met andere woorden, ze had zowel capaciteiten als kracht. En daar onze gedachten in tijden van crises niet in een logische volgorde in ons opkomen, maar eerder in golven intuïtie en ervaring over ons heen rollen, voelde hij al die dingen onmiddellijk aan en had ze verwerkt voor zij opnieuw tegen hem sprak.

‘Een Russische vriend van mij heeft een creatief en belangrijk literair werk geschreven,’ zei ze, na diep te hebben ingeademd. ‘Het is een roman. Een grote roman. De strekking ervan is belangrijk voor de hele mensheid.’

Ze was uitgepraat.

‘Een roman,’ herhaalde Landau. En toen, zonder achteraf te weten waarom, vroeg hij: ‘En hoe heet die roman, liefje?’

De kracht die zij uitstraalde, concludeerde hij, ontleende zij niet aan bluf, noch aan krankzinnigheid, maar aan overtuiging.

‘En wat mag die strekking dan wel zijn, als het boek geen titel heeft?’

‘Het houdt zich bezig met het stellen van daden boven woorden. Het verwerpt de geleidelijkheid van de perestrojka. Het eist daden en

verzet zich tegen alle uiterlijke veranderingen.'

'Mooi,' zei Landau, onder de indruk.

Ze sprak net zoals mijn moeder vroeger, Harry: kin omhoog en recht in je gezicht.

'Ondanks glasnost en het zogenaamde liberalisme van de nieuwe richtlijnen kan de roman van mijn vriend nog niet in de Sovjet-Unie worden gepubliceerd,' vervolgde zij. 'Meneer Scott Blair heeft toegezegd het boek met discretie te publiceren.'

'Mevrouw,' zei Landau op vriendelijke toon, met zijn gezicht dicht bij het hare. 'Als de roman van uw vriend wordt uitgegeven door de vooraanstaande uitgeverij Abercrombie & Blair, dan mag u van mij aannemen dat u kunt rekenen op totale geheimhouding.'

Hij zei dit gedeeltelijk als grapje dat hij niet voor zich kon houden en gedeeltelijk omdat zijn instinct hem opdroeg de stugheid uit hun gesprek te halen en het voor eventuele toeschouwers minder opvallend te maken. En of ze het grapje nu begreep of niet, de vrouw lachte ook. Op haar gezicht verscheen een vluchtige, warme glimlach van zelfbemoediging als een overwinning van haar angst.

'Als de vrede u lief is, meneer Landau, wilt u dan alstublieft dit manuscript meenemen naar Engeland en het onmiddellijk aan meneer Scott Blair overhandigen. Alleen aan meneer Scott Blair. Het is een blijk van vertrouwen.'

Wat er toen gebeurde, gebeurde snel, een transactie op een straathoek, een gretige verkoper en een gretige koper. Het eerste wat Landau deed was langs haar schouder achter haar kijken. Hij deed dat zowel voor zijn eigen behoud als voor het hare. Het was zijn ervaring dat Ivans als ze rottigheid wilden uithalen altijd andere mensen in de buurt hadden. Maar deze kant van de vergaderzaal was verlaten, het gedeelte onder het balkon waar de stands stonden was donker en het feest in het midden van de zaal was inmiddels in volle gang. De drie jongens in leren jasjes bij de deur stonden druk met elkaar te praten.

Toen zijn onderzoek voltooid was, las hij de naam van het meisje op de plastic badge op haar revers, iets wat hij normaal gesproken eerder zou hebben gedaan, maar haar zwartbruine ogen hadden hem afgeleid. Jekaterina Orlova, las hij. En daaronder het woord 'Oktober', zowel in het Engels als in het Russisch, de naam van een van Moskous kleinere staatsuitgeverijen, die was gespecialiseerd in de vertaling van Russische boeken voor de export, voornamelijk naar andere socialistische landen,

hetgeen Oktober, vrees ik, tot een zekere truttigheid veroordeelde.

Vervolgens vertelde hij haar wat ze moest doen, of misschien was hij haar dat al aan het vertellen toen hij haar naambordje las. Landau was een straatjongen en kende alle trucs. De vrouw kon zo moedig zijn als zes leeuwen en zo te zien was ze dat ook. Maar van samenzweren had ze geen kaas gegeten. Daarom nam hij haar zonder te aarzelen onder zijn vleugels. En al doende sprak hij haar toe zoals hij elke vrouw zou hebben toegesproken die behoefte had aan een paar belangrijke tips, zoals hoe ze zijn hotelkamer kon vinden of wat ze bij thuiskomst tegen manlief moest zeggen.

‘Ik begrijp dat je het bij je hebt, liefje?’ vroeg hij, terwijl hij neerkeek op de je-weet-maar-nooit-tas en als een vriend glimlachte.

‘Ja.’

‘Zit het daar in?’

‘Ja.’

‘Geef me dan gewoon de hele tas,’ zei Landau, haar al pratend begeleidend. ‘Zo gaat dat. En geef me nu een vriendelijke Russische kus. Van het formele soort. Mooi. Je hebt me een officieel afscheidscadeau gegeven op de laatste avond van de beurs, begrijp je. Iets wat de Engels-Russische band zal smeden en me overgewicht op de reis naar huis bezorgt als ik het niet op het vliegveld in de vuilnisbak smijt. Een volkomen normale transactie. Ik moet vandaag al een stuk of zes van zulke geschenken hebben ontvangen.’

Een gedeelte hiervan zei hij terwijl hij met zijn rug naar haar toe op zijn hurken zat. Want terwijl hij zijn hand in de tas stak, had hij het in bruin papier gewikkelde pakje dat erin zat al gegrepen en hij liet het behendig in zijn koffertje vallen, dat het model had van een huisarchief, heel compact, met vakken die zich in een waaier openen.

‘Getrouwd zeker, hè, Katja?’

Geen antwoord. Misschien had ze hem niet verstaan. Of stond ze hem te aandachtig gade te slaan.

‘Is het je man die die roman heeft geschreven?’ vroeg Landau, niet ontmoedigd door haar zwijgen.

‘Het is gevaarlijk voor u,’ fluisterde ze. ‘U moet geloven in wat u doet. Dan is alles duidelijk.’

Alsof niets van de waarschuwing tot hem was doorgedrongen, pakte Landau van een stapel profexemplaren die hij bewaard had om vanavond cadeau te geven, een doos met vier cassettes van de

Royal Shakespeare Company met een speciaal voor de gelegenheid geproduceerde opname van *A Midsummer Night's Dream*, die hij met een groot gebaar op de tafel zette. Op de plastic doos schreef hij met een viltstift: 'Van Niki, voor Katja, Vrede', en de datum. Toen stopte hij de doos met veel vertoon voor haar in de je-weet-maar-nooit-tas, bracht de draagriemen bij elkaar en drukte die in haar hand, omdat ze geen teken van leven meer gaf en hij zich zorgen maakte dat ze in zou storten of op zou houden te functioneren. Pas daarna gaf hij haar de geruststelling waar ze om scheen te vragen, terwijl hij ondertussen haar hand bleef vasthouden, die, zo vertelde hij me, koud was, maar prettig aanvoelde.

'Ach, we moeten allemaal weleens iets riskants ondernemen, zo is het toch, schat?' zei Landau op luchthartige toon. 'Gaan we het feest met onze aanwezigheid vereren?'

'Nee.'

'Zin om ergens lekker te gaan eten?'

'Dat komt niet gelegen.'

'Wil je dat ik met je meeloop naar de deur?'

'Dat hoeft niet.'

'Ik denk dat we even een lachje moeten laten zien, liefde,' zei hij, nog steeds in het Engels, terwijl hij met haar door de zaal liep en tegen haar babbelde als de vlotte verkoper die hij weer was geworden.

Toen ze de grote overloop bereikten schudde hij haar de hand. 'Tot op de boekenbeurs dan maar, hè? In september. En bedankt voor de waarschuwing, hoor. Ik zal het niet vergeten. Maar het belangrijkste is dat we tot zaken zijn gekomen. Dat is altijd prettig. Zo is het toch?'

Ze pakte zijn hand en scheen er moed uit te putten, want ze glimlachte opnieuw en haar glimlach was vaag maar dankbaar en bijna onweerstaanbaar hartelijk.

'Mijn vriend heeft een groot gebaar gemaakt,' legde ze uit, terwijl ze een weerbarstige lok haar terugduwde. 'Wilt u er alstublieft voor zorgen dat meneer Barley zich daarvan bewust is.'

'Ik zal het hem zeggen. Maak je geen zorgen,' zei Landau zelfverzekerd.

Hij had graag nog een glimlach voor zichzelf gehad, maar ze had geen belangstelling meer voor hem. Ze groef in haar tas naar haar kaartje, dat ze, zo wist hij, tot dan toe was vergeten. 'ORLOVA, Jekaterina Borisovna', stond er aan de ene kant in het cyrillisch en aan de

andere kant in Romeins schrift, opnieuw met de naam Oktober in beide vertalingen. Ze overhandigde het hem en daalde toen stijfjes de pompeuze trap af, met geheven hoofd en een hand op de brede marmeren balustrade en in de andere hand de je-weet-maar-nooit-tas. De jongens in leren jasjes keken haar helemaal na tot ze in de hal was. En Landau zag, terwijl hij het kaartje in zijn borstzak stak bij de zes andere kaartjes die hij in de afgelopen twee uur had verzameld, hoe ze naar haar keken en gaf de jongens een knipoog. En de jongens gaven hem na ampele overwegingen een knipoog terug, want dit was de nieuwe lente van openhartigheid, waarin een stel goede Russische heupen de aandacht konden krijgen die ze verdienden, zelfs tegenover een buitenlander.

Gedurende de resterende vijftig minuten pretmakerij stortte Niki Landau zich met hart en ziel in het feestgewoel. Hij zong en danste voor een grimmig kijkende Schotse bibliothecaresse met parels om. Hij vertelde een geestige politieke anekdote over mevrouw Thatcher aan een paar bleke luisteraars van het Staatsagentschap voor Auteursrechten, de VAAP, tot ze plotseling in woest gelach uitbarstten. Hij probeerde aan te pappen met drie dames van Uitgeverij De Vooruitgang en presenteerde hun, na een serie lichtvoetige uitstapjes naar zijn koffertje, een herinnering aan zijn verblijf, want Landau was vrijgevig van nature en onthield namen en beloften, net zoals hij zoveel andere dingen onthield, met de oprechtheid van een onbezorgde geest. Maar al die tijd hield hij zijn koffertje onopvallend in de gaten en zelfs al voor de gasten waren vertrokken had hij het in zijn vrije hand terwijl hij afscheid nam. En toen hij in de particuliere bus stapte die stond te wachten om de handelsreizigers terug te brengen naar hun hotel, hield hij het koffertje op zijn knieën, terwijl hij welluidend meezong met rugbyliedjes, die zoals gewoonlijk werden ingezet door Spikey Morgan.

‘Er zijn dames bij, jongens,’ waarschuwde Landau en hij ging staan en gebood stilte bij de passages die hij te grof vond. Maar zelfs wanneer hij de grote dirigent speelde kreeg hij het voor elkaar om het koffertje stevig vast te houden.

Bij de ingang van het hotel hing het normale gezelschap van pooiers, drugpushers en handelaren in valuta rond en samen met hun KGB-bewakers keken zij toe hoe het gezelschap naar binnen ging. Maar Landau merkte aan hun gedrag niets op wat hem zorgen kon baren, een overdreven belangstelling dan wel een overdreven gebrek

aan belangstelling. De kreupele oud-strijder die de gang naar de liften bewaakte wenste, zoals gewoonlijk, zijn hotelpas te zien, maar toen Landau, die hem al honderd Marlboro's cadeau had gedaan, hem op beschuldigende toon in het Russisch vroeg waarom hij vanavond niet uit was met zijn vriendinnetje, liet hij een krakende lach horen en stompte hem kameraadschappelijk op zijn schouder.

'Als ze me erin proberen te luizen, dacht ik, dan kunnen ze maar beter opschieten, anders is het spoor koud, Harry,' vertelde hij me, waarbij hij eerder namens de tegenpartij sprak dan namens zichzelf. 'Als je iemand pakt, Harry, moet je snel optreden en erop afgaan als het slachtoffer de bewijsstukken nog bij zich draagt,' legde hij uit, alsof hij zijn hele leven niets anders had gedaan dan mensen erin te luizen.

'In de bar van het National, om negen uur dus,' zei Spikey Morgan op vermoeide toon toen ze zich op de vierde verdieping naar buiten hadden geworsteld.

'Misschien wel, en misschien ook niet,' antwoordde Landau. 'Ik ben niet helemaal mezelf, om je de waarheid te zeggen.'

'Godzijdank,' zei Spikey geuwend en hij sjokte zijn eigen donkere gang in, nagekeken door de boze ogen van de etageconciërge in haar hokje.

Toen hij zijn kamer bereikte, zette Landau zich schrap voor hij de sleutel in het slot stak. Nu zouden ze het moeten doen, dacht hij. Hier en nu zou het beste moment zijn om mij en het manuscript te grijpen.

Maar toen hij naar binnen stapte was de kamer leeg en onbetreden en hij vond het dwaas dat hij gevreesd had dat het anders zou zijn. Ik leef nog steeds, dacht hij en hij legde zijn koffertje op het bed. Toen trok hij de gordijnen ter grootte van een zakdoek zo ver mogelijk dicht, hetgeen ongeveer voor de helft was, en hing het nutteloze 'Niet storen'-bordje aan de knop van de deur, die hij vervolgens op slot draaide. Hij leegde de zakken van zijn pak, inclusief de zak waarin hij de binnenkomende visitekaartjes opsloeg, deed zijn jasje uit, zijn das en zijn mouwophouders af en trok ten slotte zijn overhemd uit. Uit de koelkast schonk hij zich een bescheiden glas citroenwodka in en hij nam een slokje. Landau was eigenlijk geen drinker, legde hij me uit, maar als hij in Moskou was dronk hij graag een glaasje citroenwodka als besluit van zijn dag. Hij nam zijn glas mee naar de badkamer, ging voor de spiegel staan en onderzocht minstens tien minuten bezorgd zijn haarwortels op zoek naar sporen van grijs, waarbij hij plekjes die